

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу Білої Дар'ї Олегівни на тему:
«Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної
молодіжної політики в Україні», яка представлена на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Відгук складено на основі вивчення дисертаційної роботи, опублікованих здобувачем результатів дисертаційного дослідження та матеріалів, які містять підтвердження щодо практичного впровадження результатів дослідження.

1. Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами

Державна молодіжна політика завжди була і залишається у центрі уваги науковців-теоретиків, інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів громадянського суспільства. Посилена увага до молоді як суспільного феномену притаманна державам будь-якої соціально-економічної системи та на будь-якій стадії її розвитку. Не є виключенням і Україна, де роль державної молодіжної політики посилюється потребою залучення молоді до протистояння геополітичним викликам, захисту територіальної цілісності України, зменшення наслідків політичної невизначеності та економічної кризи. Тому вироблення та впровадження в практику публічноуправлінської діяльності ефективних та дієвих механізмів формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, спрямованої на залучення молоді до процесів управління суспільним розвитком та вирішення проблем у молодіжній сфері, урахування потреб та інтересів сучасної молодої людини як активного суб'єкта суспільного буття, забезпечення повноцінної роботи з молоддю задля використання її потенціалу, є одним із пріоритетних завдань публічного управління, успішність якого залежить, насамперед, від інституціонального забезпечення державної молодіжної політики.

Разом із тим, інститути, на які сьогодні покладена відповідальність з формування і реалізації державної молодіжної політики, в екстремальних умовах продемонстрували неналежне сприйняття ролі молоді в суспільстві, неготовність до руйнівних викликів, недостатню гнучкість до швидких змін, брак координації і взаємодії, несистемну роботу щодо активізації молоді до участі у суспільному житті. Тому актуалізується потреба в критичному усвідомленні теоретико-методологічних засад формування та реалізації державної молодіжної політики, визначенні стану її інституціонального забезпечення та розробленні напрямів його удосконалення.

Про актуальність дослідження також свідчить те, що воно виконане відповідно до сучасних стратегічних ініціатив (стратегічних цілей) Національної ради з відновлення України від наслідків війни: «1. Участь молодих жінок і чоловіків (різні категорії) у суспільному житті для наближення перемоги, відновлення України та європейської інтеграції (у т. ч. через діяльність УМФ, ВМЦ, ІГС, молодіжних центрів та просторів, молодіжних рад та волонтерську діяльності)»; «5. Підвищення рівня української національної та громадянської ідентичності до 85%»; а також у межах тем науково-дослідних робіт «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (номер державної реєстрації 0122U002375, 2022–2023), «Цифрова трансформація публічного управління» (номер державної реєстрації 0122U002236, 2022–2023), що виконуються на кафедрі державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Здобувачка належним чином обґрунтувала актуальність обраної теми, коректно визначила об'єкт та предмет дослідження, сформулювала мету та визначила основні завдання дослідження, а сама дисертаційна робота носить комплексний характер, має достатнє теоретичне та методологічне підґрунтя. Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечуються відповідністю використаних авторкою методів дослідження його меті та завданням, а також якісним аналізом наукових джерел.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорії державного управління та напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених з питань публічної політики та державної молодіжної політики на основі використання загальнонаукових і специфічних наукових методів. Дослідження ґрунтується на історичному, системному та цільовому підходах, а також сукупності методів, що забезпечують їхню реалізацію.

Наукові результати дисертаційного дослідження всебічно обґрунтовані, є достовірними, мають наукову новизну. Зокрема, авторкою:

– *уперше* обґрунтовано комплекс концептуальних положень, підходів та моделей, системне застосування яких методологічно підтримує процеси удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні на основі запропонованих автором системоутворюючих компонентів останнього та модульного підходу, який дозволяє представити ці процеси у вигляді мультикомпонентних моделей, що складаються з автономних функціональних модулів, використання яких пришвидшить прийняття публічноуправлінських рішень щодо державної молодіжної політики та її адаптування до нових умов, що є особливо цінним для молоді під час дії правового режиму воєнного стану;

– *удосконалено* понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, а саме: надано авторські дефініції понять «державна молодіжна політика», «інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики», «автономний функціональний модуль інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики», на базі чого побудовано концептуальну та організаційно-функціональну моделі інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, а також визначено особливості модульного підходу, використання якого органами публічного управління дозволить підвищити результативність, готовність до змін та гнучкість державної молодіжної політики;

– *дістали подальшого розвитку*: підхід до виокремлення та екстраполяції до умов України особливостей молодіжної політики в країнах ЄС, зокрема щодо посилення та контролю ефективності взаємодії інститутів молодіжної політики на місцевому, регіональному й державному рівнях; орієнтації молодіжної стратегії на інструменти, які допомагають органам публічного управління досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації державної молодіжної політики, що дозволить підняти на новий якісний рівень молодіжну роботу та створити умови, за яких молодь могла б реалізувати свій інтелектуальний, творчий та соціальний потенціал за місцем проживання на основі рівності й демократії.

3. Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списків використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 282 сторінок, з них 231 – основний текст, 8 таблиць, 20 рисунків, 4 додатки, список використаних джерел становить 199 найменування, з них 45 – іноземною мовою (англійська, німецька, польська).

Зміст дисертації свідчить про обізнаність здобувачки зі станом і напрямом розвитку сучасної наукової думки у сфері публічного управління та адміністрування, а також із ситуацією, що склалася в її практичній площині.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної молодіжної політики» присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад державної молодіжної політики та визначенню її місця у системі публічного управління, для чого визначено теоретичну сутність поняття державної молодіжної політики; досліджено особливості та виокремлено етапи формування державної молодіжної політики з урахуванням об'єкт-суб'єктної ролі молоді у суспільстві; розкрито методологічні засади наукового дослідження інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

Авторкою дисертації доведено, що основною методологічною засадою дослідження інституціонального забезпечення державної молодіжної

політики є ідея сприяння розвитку молодій людині як проактивної особистості, свідомого, економічно активного, соціально відповідального, критично й креативно мислячого громадянина своєї країни. Ця ідея ґрунтується на об'єкт-суб'єктній ролі молоді в суспільстві, яка формується в молодій людині упродовж тривалого часу, піддається тиску різноманітних факторів, але зрештою, за умови ефективного впливу інституцій, забезпечує формування необхідних компетенцій і компетентностей.

Показано, що інституціональне забезпечення державної молодіжної політики виступає як система, що поєднує сукупність статичних й динамічних складових та вирізняється одночасною наявністю усталених інституцій молодіжної політики та елементів системи, які знаходяться в процесі створення, змін, реформування, трансформації у відповідь на еволюційні виклики суспільства й геополітичні тренди. Надано авторські визначення поняттям «державна молодіжна політика» та «інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики».

Проаналізовано еволюцію становлення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, для чого було виокремлено 5 етапів. Показано, що всі етапи відрізняються між собою станом нормативно-правового забезпечення, наявністю і розвитком інфраструктури для реалізації молодіжної політики, новими підходами до визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства, а також відповідною зміною ставлення до молодіжної політики тощо.

Здійснено умовне масштабування учасників системи інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, на підставі чого запропоновано групування суб'єктів і об'єктів молодіжної політики за ознаками масштабу управлінського впливу, що дозволило виявити стейкхолдерів процесу формування і реалізації державної молодіжної політики та усвідомити масштаб залученості молодих людей як до процесу отримання благ від реалізації державної молодіжної політики, так і до процесу її формування і реалізації, що забезпечить дієвість та результативність молодіжної політики.

Розділ 2 «Стан та проблеми розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики: вітчизняний та європейський досвід» присвячено аналізу стану інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики України в умовах децентралізації, а також аналізу відповідного європейського досвіду, а саме: узагальненню тенденцій інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах ЄС; виявленню проблем сучасної молоді та обґрунтуванню недоліків інституціоналізації процесів формування та реалізації державної молодіжної політики.

У роботі показано, що саме децентралізація стала одним із домінуючих факторів, які змінили зміст державної молодіжної політики, а також підходів до її формування і реалізації, що викликало потребу в удосконаленні

інституціоналізації цих процесів. Виходячи з цього, реалізація молодіжної політики у контексті децентралізації вимагає розбудови системи інститутів і формування мережі комунікації між елементами цієї системи та зовнішнім середовищем; створення молодіжної інфраструктури; запровадження норм, правил, інструментів, які зорієнтовані на розвиток організаційного, функціонального, нормативно-правового, матеріального та фінансового забезпечення формування і реалізації програм і проєктів, що дозволяють молодим людям розвиватися на місцях – там, де вони хочуть жити та можуть сприяти розвитку територіальних громад і держави в цілому.

Авторкою дисертації проаналізовано європейський досвід розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики. Показано, що реалізація цілей молодіжної політики здійснюється на засадах єдиного підходу, але має певні особливості в різних країнах. До таких особливостей, зокрема, віднесено: посилення та контроль ефективності міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії інститутів молодіжної політики на міждержавному і національних рівнях, орієнтацію молодіжної стратегії ЄС на інструменти, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації молодіжної політики; посилення координації роботи інститутів Ради Європи і національних інститутів щодо якісної професійної і ціннісно-орієнтованої освіти.

Проаналізовано роль міграції населення у зрушенні демографічного балансу в країні, зроблено висновок, що міграція молоді має переважно вимушений характер та є наслідком примусового переміщення (зокрема з метою пошуку притулку від війни), воєнно-політичних посягань і злочинів, політичних переслідувань, економічних втрат тощо. І з кожною новою хвилею міграції Україна незворотно втрачає частку молодого населення. Тому питання міграції потребують комплексного вирішення, у тому числі через зміну підходів до формування інституціонального забезпечення молодіжної політики.

Для визначення стану та основних недоліків інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики в Україні авторкою дисертації було проведене власне дослідження суспільної думки щодо реалізації молодіжної політики в територіальних громадах. На підставі результатів опитування було визначено коло ключових проблем сучасної молоді та недоліки інституціонального забезпечення державної молодіжної політики. Показано, що недоліки інституціонального забезпечення державної молодіжної політики збереглись навіть на фінальній стадії реформи децентралізації.

Розділ 3 «Моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики» присвячено моделюванню процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні (з проєкцією на місцевий рівень), а саме: на основі досвіду європейських країн обґрунтовано концептуальну та організаційно-

функціональну моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, а також запропоновано підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив.

Авторкою дисертації доведено, що саме міжвідомча і міжсекторальна взаємодія між різними міністерствами у контексті розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики залишається важливим фактором для здійснення координованих дій щодо досягнення очікуваних результатів у найкоротші терміни. Визначено напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади.

На основі визначених пріоритетів та особливостей європейського інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики, а також урахувавши роль, ключові напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади, побудовано відповідну концептуальну модель, яка розглядає інституціональне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики як систему, презентує її основні системоутворюючі компоненти (складники) та обґрунтовує доцільність їх включення у контекст. Зазначена модель базується на правових, інтелектуальних, творчих, комунікативних, стратегічних та інших аспектах формування та реалізації державної молодіжної політики, на розумінні потреб, цінностей та інтересів молоді, а також на здатності впроваджувати інноваційні, гнучкі та адаптивні підходи для залучення молоді до суспільно-політичних процесів, що дозволить сформувати й реалізувати ефективну й результативну державну молодіжну політику та її інституціональне забезпечення.

Запропоновано організаційно-функціональну трьох-компонентну модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, яка умовно складається з трьох основних блоків, кожен з яких передбачає необхідність створення автономних функціональних модулів, так званих «шаблонів» готових рішень для певної групи проблем, що пришвидшує процес прийняття і реалізації управлінських рішень, і є особливо цінним для забезпечення безпеки молоді в умовах війни.

Запропоновано авторську дефініцію поняття «автономний функціональний модуль». Показано, що модульний підхід забезпечить спрощення процесів розроблення, впровадження та адаптації системи інституціонального забезпечення державної молодіжної політики до нових умов, надасть їй більшої гнучкості, а також буде сприяти розробленню та успішному впровадженню стратегій, програм, проєктів та окремих заходів щодо покращення становища молоді в суспільстві.

Обґрунтовано підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив.

Охарактеризовано роль проєктного підходу у реалізації місцевих ініціатив, зокрема, шляхом підвищення ефективності діяльності молодіжних

центрів та інших об'єктів молодіжної інфраструктури. На прикладі Дніпровської міської ради розглянуто досвід формування Ресурсного центру Молодіжних рад Дніпра та Луганської області, створеного за грантові кошти у рамках проекту USAID з підтримки внутрішньо переміщених молодіжних рад Луганської області. Показано, що діяльність цього центру є прикладом втілення важливого елементу інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики.

За результатами виконання завдань дисертаційного дослідження авторкою дисертації опубліковано 13 наукових праць, із них: 5 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 – у співавторстві), 1 публікація у зарубіжному науковому журналі, 7 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій (з них 2 – у зарубіжних збірниках).

4. Значення роботи для науки, практики та суспільства

Значення роботи для науки, практики та суспільства полягає у тому, що подана на рецензування дисертація є першим дослідженням у вітчизняній науці публічного управління та адміністрування, яке присвячене обґрунтуванню концептуальних положень, підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні та розробленню практичних рекомендацій щодо його вдосконалення та розвитку.

Практичне значення роботи полягає в тому, що основні концептуальні та практичні положення доведені до рівня прикладних моделей та практичних рекомендацій, які мають практичне спрямування та можуть бути використані під час удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, зокрема, на місцевому рівні.

Висновки та рекомендації наукового дослідження використані у діяльності:

– Київської міської ради – під час прийняття та реалізації управлінських рішень щодо усунення проблем в молодіжній сфері на основі запропонованої авторкою дисертації організаційно-функціональної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні (довідка про впровадження від 18.09.2023 № 25-КР-3146);

– Дніпровської міської ради (Департамент молодіжної політики та національно-патріотичного виховання) – під час започаткування місцевих ініціатив, запропонованих авторкою дисертації, щодо стажування молоді, реалізації муніципальних програм та проєктів, конкурсів тощо (довідка про впровадження від 22.08.2023 № 7/10-1752);

– Луганської обласної державної адміністрації – під час планування роботи Луганської обласної молодіжної ради у частині інституціоналізації результатів реалізації державної молодіжної політики через створення

Ресурсного центру молодіжних рад Дніпра та Луганщини в м. Дніпрі за грантової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках підтримки переміщених молодіжних рад Луганської області (довідка про впровадження від 11.07.2023 №196-1 (довідка про впровадження від 11.07.2023 № 196-1);

– Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (Навчально-науковий інститут державного управління) у процесі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (удосконалення та актуалізація змісту робочих програм з дисциплін спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» для другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти) та спеціальності 231 «Соціальна та молодіжна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (довідка про впровадження від 06.09.2023 № 12-34/38-2-ІДУ).

5. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Грунтовне вивчення змісту дисертаційної роботи та публікацій автора, а також представлених результатів перевірки роботи в програмі корпоративного сервісу «Unicheck», рекомендованого МОН України для закладів вищої освіти, дозволяють визнати, що порушень академічної доброчесності не встановлено. Відсоток схожості тексту – 12,2% (за вилученням цитувань). Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Оцінюючи в цілому позитивно подане до захисту дисертаційне дослідження, слід вказати на окремі дискусійні положення дисертації та висловити такі зауваження і пропозиції:

1. На с. 119 авторка зазначає, що нею було проведено соціологічне дослідження (опитування) щодо стану реалізації молодіжної політики в Україні, і далі наводить його результати. З тексту дисертації не зрозуміло – хто розробляв питання для анкети, який інструмент застосовувався для поширення інформації та надання відповідей на запитання анкети (соцмережі, гугл-форми, друковані листівки, інші канали комунікації тощо), як враховано результати цього дослідження.

2. Авторкою узагальнено ключові тенденції інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в країнах ЄС (с. 139-140) і акцентовано на можливостях імплементації окремих положень з реалізації молодіжної політики в країнах ЄС до умов України, зокрема щодо посилення та контролю ефективності взаємодії інститутів молодіжної політики на місцевому, регіональному й державному рівнях. Слід було приділити більше уваги і іншим аспектам розвитку інституціонального забезпечення, про які

пише авторка, а саме орієнтації молодіжної стратегії на інструменти, які допомагають органам публічного управління досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації державної молодіжної політики.

3. Авторка аналізує проблеми, з якими стикається молодь в Україні, і детально розглядає причини міграції молоді (с. 140-162). На нашу думку, авторка недооцінює фактор недостатньо якісної освітньо-професійної підготовки, що робить молодь неконкурентоспроможною на ринку праці.

4. Під час обґрунтування концептуальної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики авторка визначає її системоутворюючі компоненти (так звані складники) (табл. 3.1, с. 187-188). Слід було надати більш детальне роз'яснення – за якими принципами відбувається їх включення у контент моделі.

5. На рис. 3.4 (с. 203) авторка презентує типовий склад груп автономних функціональних модулів, серед яких виокремлено блок щодо підвищення компетентностей посадових осіб, що працюють з молоддю. Вимагає додаткової аргументації виокремлення такої складової цього блоку, як «моніторинг та оцінювання досвіду розв'язання проблем молоді».

Разом із тим, зазначені зауваження не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження. Загальна оцінка роботи є позитивною.

7. Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Характеризуючи представлену на рецензування роботу, маємо відзначити, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані авторкою дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Вивчення тексту роботи і публікацій автора надають підстави для висновку, що дисертаційна робота Білої Дар'ї Олегівни на тему: «Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні», є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної цінності здобутих результатів дисертація Білої Д.О. відповідає галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» та спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», вимогам нової редакції Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (зі змінами) та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами).

Рецензент,
професор кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»
д.держ.упр., професор

_____ Наталія ЛИПОВСЬКА